

УДК 7.036(477):7.074(477.54/.62)

Мельничук Л. Ю.

Харківська державна
академія дизайну і мистецтв

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В ХУДОЖНІХ КОЛЕКЦІЯХ СЛОБОЖАНЩИНИ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Мельничук Л. Ю. Українське мистецтво в художніх колекціях Слобожанщини радянського періоду. У статті розглядаються приватні й державні художні зібрання Слобожанщини, в яких було представлено українське мистецтво. Проаналізовано особливості формування, кількісну та якісну складові цієї частини колекцій, мистецьку та культурну цінність творів, їхню видову та жанрову приналежність. Подано відомості про особистостей, що займалися колекціонуванням творів мистецтва, причини їхньої зацікавленості українським мистецтвом, участь у художньому житті краю. Розкрито шляхи надходження приватних художніх колекцій радянського періоду до музеїв та роль колекціонерів радянської доби у збереженні традицій колекціонування творів мистецтва на Слобожанщині.

Ключові слова: українське мистецтво, художнє зібрання, колекціонування творів мистецтва, художній музей, Слобожанщина, радянський період.

Мельничук Л. Ю. Украинское искусство в художественных коллекциях Слобожанщины советского времени. В статье рассмотрены созданные в советский период и ныне хранящиеся в художественных музеях Слобожанщины частные художественные собрания, в которых было представлено украинское искусство. Проанализированы особенности формирования, количественная и качественная составляющие этой части коллекций, их художественная и культурная ценность, виды и жанры украинского искусства в собраниях коллекционеров Слобожанщины. Представлены сведения о коллекционерах, их участии в художественной жизни края, причины заинтересованности произведениями украинских художников. Раскрыты пути поступления частных художественных коллекций советского периода в современные музеи Слобожанщины и роль коллекционеров в сохранении традиций коллекционирования произведений искусства.

Ключевые слова: украинское искусство, художественное собрание, коллекционирование произведений искусства, художественный музей, Слобожанщина, советский период.

Melnychuk L. Ukrainian art in artistic collections of Slobozhanshchyna of Soviet period. In recent years, there has been an increasing interest in learning of art collections, which kept in museums in Ukraine. It is well known that the basis of museum collections are private collections that came to the museum at different times. Scientists faced with the task to investigate the stages and persons who creating artistic heritage of modern Ukraine. The largest private collections of the Soviet period in Slobozhanshchyna founded in 1920–1930-ies. Not all of them have survived to this day in its entirety. In the second half of the twentieth century private art collections, partially lost during the Second World War, restored and replenished. Most famous collectors of Slobozhanshchyna: P. Hurvyts, M. Fradkin, K. Shpektor, S. Davydov, A. Pidkopay, I. Luchkovskyy. The purpose of the proposed article is to ascertain and systematize data on Ukrainian art works in public and private collections Slobozhanshchyna of Soviet-era; features of collecting in specified period, addition of the overall picture of collectioning activity in presented territory.

The article discusses are based in the Soviet period and now stored in art museums Slobozhanshchyna private and public art collections, which were presented Ukrainian art. Analyzed qualitative and quantitative components of this part of the collections presented forms and genres of Ukrainian art, art works and cultural value. Provides information about the collectors, their participation in the artistic life of the region. Defined period and the reasons for the surge of interest to Ukrainian art. Revealed pathways of the art collections of the Soviet period in Slobozhanshchyna in modern museums. The results of the research support the idea that important difference of art collection of Soviet period there are huge amount compositions of local artist both before soviet period ant modern. The material limitation collectors of Soviet era led to the fact that the works of contemporaries were given to collectors for free. The difficulties, which were collecting during the Soviet era, had negative consequences. At long period of time were lost important contacts with foreign countries, exchanges and the acquisition of works of foreign artists.

However, the collectors collect arts and crafts, painting and graphics Ukrainian artists and genre works belonging priorities determined by the local school. For collectors Slobozhanshchina authorities were representatives of the famous Kharkov school of landscape painting: S. Vasilkovsky, P. Levchenko, M. Berkos, M. Tkachenko, Kharkiv school graphics 1920: I. Padalka and his disciples – M. Kotlyarevsky and A. Dovhal, Kharkiv graphics school of postwar period, etchings, woodcuts, linocut. However, not only local artists attracted collectors. Also works of famous artists of Kiev (Vladimir Orlovsky, G. Svetlitsky, O. Murashko, M. Pymonenko, K. Kryzhytskyy) Western (I. Trush), glass products arts and crafts, porcelain, earthenware Ukrainian manufactures.

We conclude that in the collections created in Soviet era, are very valuable for researchers forgotten or little-known Soviet-era names of the artists whose works

Рецензент статті: Ярова В. С., кандидат мистецтвознавства, учений секретар, Харківський художній музей

Стаття надійшла до редакції 08.12.2016

due ideological reasons were not represented in state collections. Their works have survived thanks to selfless collector of unusual personalities, including Slobozhanshchyna. Valuable research is painstaking work of individual collectors for the study of authors and their works.

Indicative in this respect is the work I. Luchkovsky who is the author of numerous articles on artists represented in its collection. His duty was considered collectors exhibiting art that was possible through communication with museum institutions. Such exhibitions were agiled events and artistic life. The article referred to the main exhibition, which presented the works of Ukrainian art kept in the collectors. However, still a national school phenomenon does not stand out in private collections. With the exception of S. Davidov, in whome collection is dominated by the works of Ukrainian artists, collectors Slobozhanshchyna Soviet era did not intend to collect only Ukrainian art. The present results are significant in writing history preserve artistic and cultural values of the nation. Collectors Hurvyts P., M. Fradkin, H. Krieger, K. Shpektor, A. Pidkopay, S. Davydov similar to each other that the collection was for them not only a goal but also, perhaps, the desire to join the immortals cases through donations their collections to the public. They had modest material wealth, but the big attraction for art and knowledge, often guided by professional interests, they were the type of collectors-enthusiasts of the twentieth century, whome saved the tradition of collecting at Slobozhanshchyna.

Keywords: *Ukrainian art, art collection, collecting works of art, Art Museum, Slobozhanshchyna, Soviet period.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Найзначніші художні колекції, створені на Слобожанщині, нині зберігаються в художніх музеях краю: Харківському художньому музеї (ХХМ), Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького, Лебединському міському художньому музеї ім. Б. Руднева. Приватні колекції радянських часів здебільшого також потрапили до цих зібрань, що робить доступнішими їхнє вивчення дослідниками. З-поміж знаних колекціонерів слобожанського регіону цього часу — П. Гурвиць, К. Шпектор, С. Давидов, Г. Крігер і М. Фрадкін, О. Підкопай, І. Лучковський. Чи поповнили музейні зібрання твори українських мистців із цих колекцій? Які школи були в них представлені? Які види мистецтва викликали зацікавленість колекціонерів? Який період — минуле чи сучасність? Яку участь брали колекціонери в художньому житті краю, і якими були умови колекціонування за радянської доби? Яка роль колекціонерів у збереженні мистецької спадщини України? Ці запитання ставлять перед собою мистецтвознавці, досліджуючи художні колекції, що зберігаються в музеях України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема збирання творів та пам'яток українського мистецтва на Слобожанщині і дотепер залишається мало акцентованою. Такі відомості можна отримати

з окремих каталогів, публікацій стосовно виставок, записів у музейних та архівних документах, а також у монографіях і статтях, присвячених українському мистецтву. Нині ще триває процес накопичення джерельної бази для створення повної картини колекціонування творів мистецтва на Слобожанщині, зокрема й української художньої школи.

Свідчення колекціонерів, складені ними каталоги зібрань, розвідки про художників, представлених у колекції, спогади, щоденники — такі матеріали мають велике значення для встановлення етапів і обставин створення колекції, її особливостей, найцінніших творів, визначення кола спілкування, поглядів збирачів на мистецтво [1–3; 8; 9]. Цінними у дослідженні теми є публікації науковців ХХМ, які долучалися до атрибуції творів після надходження колекцій до музейних фондів, а також зроблені доповіді на наукових конференціях [6; 7].

Метою пропонованої публікації є з'ясування і систематизація даних щодо творів українського мистецтва в державних та приватних зібраннях Слобожанщини радянського часу; особливостей колекціонування у визначений період в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільші приватні колекції радянського періоду на Слобожанщині починали формуватися в 1920–1930-ті рр. У цей період великі та середні колекції були націоналізовані. «Для колекціонера революційного часу, який ще не був власне колекціонером, але вже мав зерно збирання, залишався ринок дрібних розпорошених зібрань» [10: 17–18]. На тривалий час були втрачені важливі контакти із зарубіжжям, обміни і придбання творів зарубіжних художників. Початок колекції — випадкові придбання: привабливі краєвиди й натюрморти. Подальші шляхи надходження до колекції не були оригінальними — твори купувалися або в магазинах, або в приватних осіб. Колекціонери за радянських часів зрідка купували твори сучасних художників, здебільшого їх дарували самі автори.

У другій половині ХХ ст. приватні мистецькі колекції, частково втрачені під час Другої світової війни, відновлювалися й поповнювалися. Не всі вони збереглися донині в повному складі. Деякі розпродані після смерті збирачів; частково твори потрапили до інших приватних зібрань, частково залишаються в родичів. Довіра колекціонерів до музейних установ вирішила долю найбільших колекцій П. Гурвиця, Г. Крігер і М. Фрадкіна, К. Шпектор, О. Підкопая, С. Давидова (передано до музейних фондів).

Для приватних колекцій, створених за радянських часів, характерна наявність різних щодо якості, за тематикою й художніми стилями полотен. Переважають твори вітчизняних художників, зокрема місцевих. Велику увагу збирачів привертало декоративно-прикладне мистецтво.

До 1941 р. Харків мав велику колекцію творів цього виду мистецтва. У фондах Української

картинної галереї на початок 1941 р. із 75 тис. відділ декоративно-прикладного мистецтва становив 30 тис. експонатів. Після війни залишилося лише 500 експонатів. У 1978 р. до ХХМ надійшли 407 творів радянської порцеляни від харківської колекціонерки Катерини Михайлівни Шпектор.

Її колекція була започаткована в середині 1920-х рр., але втрачена в роки Другої світової війни. Своєрідність і неповторність другої колекції, яку К. Шпектор формувала з 50-х рр. ХХ ст., — у тім, що в ній переважає порцелянова пластика малих форм. Поряд із роботами з Франції, Німеччини Шпектор збирала створені в різні періоди виробництва заводів України.

Своєрідність пластики українського заводу Миклашевського, що лежить у площині традицій французького рококо і народної української творчості, простежується у творах «Генріх IV», «Кавалер з трояндою», «Есмеральда», «Одаліска», парній групі «Кентаври», деталях декоративного оздоблення інтер'єрів. Деталь до славнозвісного іконостасу Волокитинської церкви — горельєф «Херувим» — взірець досконалої технології, що уможливлювала нарівні з посудом, пластиком випускати масштабні виробництва, приміром, порцелянові іконостаси [5: 124–125].

Зібрані К. Шпектор зразки Коростенського, Баранівського, Полонського порцелянових заводів, Київського експериментального кераміко-художнього заводу 1950–1970-х рр. засвідчують продовження традицій у виробництві порцеляни. З творів українських авторів цього періоду найпомітнішими є роботи В. Щербини «Садко», «Банька», «Марусина», М. Трегубової — «Суботник» тощо.

К. Шпектор багато років співпрацювала з Харківським художнім музеєм (перша виставка творів дрібної пластики відбулася в ХХМ у 1978 р.), склала каталог колекції, подарувала частину творів музею за життя і заповідала колекцію музею.

Колекція Петра Аркадійовича Гурвиця складалась із 71 твору Києво-Межигірського фаянсового заводу. «Он собирал только “Межигорье”». За просту зелену тарелку с вдавленной на обороте надписью “Киев” он отдавал изделия других заводов», — писав колекціонер М. Фрадкін про Гурвиця [8].

Колекція Гурвиця надає уявлення про розмаїтість посудних форм українського підприємства, серед яких є столові, декоративні, культові виробництва. Це дрібна пластика, вази, кашпо, чайники, тарілки, соусники, чашки, склянки та ін. У зібранні представлені три стильові напрями, характерні для межигірського фаянсу: ампір, романтизм та еkleктика. Перший із них був зорієнтований на копіювання зразків визнаного і модного в Європі англійського фаянсу. До нього належать декоративні скульптури, які зображують сфінксів, ваза у формі ступки мушлі на високих лев'ячих лапах, кратери з рельєфними композиціями на міфологічні сюжети, тарілки з рельєфним декором у вигляді квітів і листя, зе-

лений глечик з рельєфним зображенням Силена й сатирів. Прикладом романтизму у виробках Києво-Межигір'я є чайник у стилі шинуазрі. Єдиним зразком, який можна віднести до народного напряму, є зелений глечик малого розміру традиційної форми. Фаянс Києво-Межигірського заводу приваблював колекціонера високою технічною якістю.

Свою колекцію П. Гурвиць утратив двічі: вперше за часів визвольних змагань в Україні у 1917–1920 рр., удруге — під час окупації Харкова фашистськими військами. 1956 р. колекція за заповітом надійшла до Музею образотворчого мистецтва в Харкові. Завдяки їй розділ кераміки — найзначніший у сучасному музейному фонді декоративно-ужиткового мистецтва ХХМ.

Декоративно-ужиткове мистецтво займало належне місце в колекції відомого українського графіка Мойсея Залмановича Фрадкіна та його дружини, художниці-графіка Голди Яківни Крігер. М. Фрадкін протягом дванадцяти років очолював секцію декоративно-прикладного мистецтва Харківської організації Спілки художників України.

Перші придбання колекціонерів датуються серединою 1930-х рр., коли під час подорожі до м. Борзни Чернігівської області подружжя придбало старовинні українські виробництва зі скла. Гутне скло набуло поширення в Україні в XVII — першій половині XIX ст. Зразків цього виду мистецтва збереглося порівняно небагато, ті, що маємо сьогодні, свідчать про багатство асортименту продукції гутних майстерень. Перші предмети колекції скла — барильця, штофи, посудина для напоїв XVIII ст. у вигляді тварин — походять з Чернігівщини, яка була одним із значних районів склоробства. Відповідно до утилітарного призначення, їм притаманні масивність, грубуватість, статичні, прості форми, як, наприклад, посудинам «ведмеді», датованим другою половиною XVIII ст. У цих виробках помітною є важлива особливість українських гутників: скло зберігає відчуття живого руху скляної маси, і суттєва деталь старого скла, образність, знаходить вияв навіть у буденних побутових предметах [7: 132]. Колекція скла містить виробництва народних майстрів і зразки професійних мануфактур.

Найширше представлені в колекції декоративно-прикладного мистецтва Крігер і Фрадкіна порцеляна й фаянс. Значну частину цього розділу колекції становлять виробництва українських заводів. Продукція Волокитинської порцелянової мануфактури представлена посудом (чайники, цукорниці, глечики, кашпо, блюдо) і дрібною скульптурною пластиком (портретні зображення, сюжетно-аніمالістичні статуетки, алегоричні образи). Виробництва українського заводу вирізняються ускладненістю форм, великою кількістю ліпних деталей, золоченням, ошатністю розпису. Ще одне українське підприємство — Києво-Межигірський завод фаянсу — представлений вазою, глечиками і так званім «Гіпюрним» сервізом, який належить до першої половини XIX ст.

Живопис українських мистців у колекціях радянського часу представлений насамперед роботами Сергія Васильківського, Петра Левченка, Михайла Беркоса, Михайла Ткаченка, з творчістю котрих тісно пов'язане становлення національного пейзажу. Твори цих мистців є майже в усіх колекціях, створених на Слобожанщині. Це не є випадковим, адже, як пише харківський мистецтвознавець В. Немцова, «рівень майстерності харківських живописців і особливості їхнього образного бачення... дає змогу виділити цю регіональну пейзажну школу як самобутнє художнє явище в загальному контексті української культури того часу» [4: 13]. У колекції Крігер і Фрадкіна зберігаються роботи харківських мистців Петра Левченка, Сергія Васильківського («Зима в Іспанії. Желос»), Михайла Беркоса («Ростов Великий. Інтер'єр церкви»), Костянтина Пинєєва («Дівчина у червоній хустці», «Швець»).

Інтерес до образотворчого мистецтва, а згодом і поглиблене знайомство з ним зумовили захоплення колекціонуванням харківського інженера Олексія Миколайовича Підкопая, яке почалося в 30-ті рр. ХХ ст. У 1950–1960-ті рр. колекція О. Підкопая стала однією з кращих у Харкові.

Особливістю колекції є численні твори художників харківської школи кінця ХІХ — початку ХХ ст. Саме із зацікавленості пейзажами відомих харків'ян починає формуватись особлива прихильність О. Підкопая до пейзажного жанру й українського мистецтва. Етюди «Українське село», «Степові травки», «Гай» проникливого лірика П. Левченка захоплюють простотою сюжету, емоційною виразністю. Самобутній майстер-мариніст М. Ткаченко в колекції представлений етюдами «Чорне море» та «Пейзаж з містком». Враження особливої святковості створює живопис М. Беркоса («Сорренто», «Болото», «Село Благодатне»). У колекції Підкопая є декілька робіт художника В. Зарубіна, який навчався в Парижі та Петербурзькій академії мистецтв, — уродженця Харкова. У картині «Дорога» пошуки нового художнього мислення поєднано з традиційною для українського мистецтва сюжетною конкретикою пейзажного мотиву. Колекція О. Підкопая багата на твори інших художників-земляків: Л. Тракала, Є. Мінюри. Роботи Є. Мінюри «Закохані» та «Батьківське благословення» позначені особливим проникненням у душевний стан героїв, у них відчувається зв'язок з традицією побутового мистецтва першої половини ХІХ ст.

Серед українських художників, представлених у колекції, найвідомішими є К. Трутовський («Побачення»), Л. Лагоріо («У горах Кавказу»), Г. Свіглицький («Хата»), І. Труш («Весна», «Дорога», «Пейзаж з вітряком»), М. Пимоненко (етюд «Зима»), О. Мурашко («Снігова зима»), Н. Онацький («Пасіка»). Приваблювала колекціонера і творчість польського художника Є. Вжеша, у якого українська тематика посіла провідне місце («Хата і мальви»).

Знаним у Харкові колекціонером був Семен Львович Давидов. Його колекціонерська увага була прикута до творів українських художників, зокрема видатних слобожанських митців. Твори з його колекції презентувалися в Київському музеї українського мистецтва в 1957 і 1974 рр., неодноразово в ХХМ. У 1990-ті рр. колекціонер у зв'язку з переїздом до Ізраїлю вдався до продажу колекції, яка й була закуплена державою для передачі ХХМ. Нині в ХХМ налічується 78 творів із цієї колекції: 24 картини С. Васильківського (зокрема «Ловлять снігура», «Коробів хутір», «Корчма»), 17 — П. Левченка («Вітряки», «За шиттям»), 10 — М. Беркоса («Троянди», «Долина. Мала Данилівка»), чотири — М. Пимоненка, три — К. Крижицького («Повіяло весною»), три — К. Трутовського («Одягають вінок»), два — С. Світославського, два — М. Ткаченка, а також Є. Вжеша, Ю. Брандта, М. Івасюка, В. Орловського, Є. Мінюри, В. Зарубіна й інших, графіка С. Васильківського та П. Левченка тощо.

К. Шпектор також мала невелику збірку вітчизняного живопису та графіки. Наприкінці 1960 — на початку 1970-х рр. унаслідок активної закупівельної політики музеїв твори були придбані до Сумського обласного художнього музею і до ХХМ. У Сумах з колекції Шпектор зберігаються живописні твори українських митців Володимира Орловського «Після дощу», Миколи Пимоненка «Літній вечір», харківських пейзажистів Сергія Васильківського «Місячна ніч. Ізюмщина», Петра Левченка «Хата. Соняшники» тощо.

У названих приватних колекціях майже немає представників авангардних течій, які працювали в Харкові в 1920–1930-ті рр. і творчість яких не могла не вплинути на мистецькі смаки і художній ринок. Можливо, їхні твори були в приватних зібраннях, але репресії 1930-х рр. змусили колекціонерів їх позбавитися.

Графіка (акварель, сепія, пастель, туш, олівець) викликала особливий інтерес колекціонера М. Фрадкіна. Адже він — відомий на Слобожанщині графік, викладач художньо-промислового інституту. До колекції увійшли твори мистців ХІХ ст. Івана Айвазовського, Костянтина Трутовського. Український авангард представлений роботами мистців харківської графічної школи: учня М. Бойчука Івана Падалки («Вантажники»), а також його учнів Марії Котляревської та Олександра Довгаля. Значне місце в колекції Г. Крігер — М. Фрадкіна належить роботам митців сучасної харківської графічної школи Г. Аверіна, В. Мироненка, Г. Космачова, В. Ленчина, В. Ненадо. Окремий розділ становить гравюра. Це офорти українських художників М. Дерегуса, В. Касіяна, ліногравюри М. Бланка, ксилографії М. Котляревської.

Колекція зберігає і творчу спадщину М. Фрадкіна — понад 200 аркушів станкової графіки. На манеру Фрадкіна кін. 1920 — поч. 1930-х рр. вплинуло мистецтво бойчукістів, а саме його вчителя І. Падал-

ки, у творчості якого є сильним вплив української народної традиції. У цей час Фрадкін звертається до історії і культури єврейського народу (ілюстрації до книги М. Мойхер-Сфорима «Подорожі Венями́на III», ілюстрації до збірника народних єврейських пісень, до «Оповідань» Ш. Алейхема). У 1930-ті рр. він був змушений відійти від улюблених тем і стилістики попереднього періоду. Пронизливу серію «Фашистські окупанти на Україні» створено під час війни. У післявоєнні роки Фрадкін звертається до українських народних мотивів (серії акварелей «Ляльковий театр», «Казки», «Балагани», «Кахлі»), а в пізній період творчості митця хвилюють загальнолюдські теми (автобіографічні серії «Очима серця», «Арлекін»). «Знавший искусство по картинкам в хрестоматии, а слово “музей” было таинственным и недостижимым... — сейчас сам отдаю... новому поколению маленький музей», — ці слова зі щоденника колекціонера є підсумком багаторічного захоплення колекціонуванням [9] і заповітом щодо передачі колекції до ХХМ (1976). Музей і став місцем першого експонування колекції 1978 р. Надалі роботи з колекції Фрадкіна і його твори неодноразово експонувалися в Україні та за кордоном.

Зібрання графіки О. Підкопая складається з шести акварелей С. Васильківського (ескізи до видання Д. Яворницького «З української старовини»), батальних композицій М. Самокиша, малюнків П. Левченка, М. Беркоса, М. Ткаченка, К. Трутовського, М. Пимоненка, Л. Тракала І., Трояновського. У 1965–1967 рр. ХХМ придбав у колекціонера декілька живописних і графічних творів, а в 1978 р. Олексій Підкопай та його дружина Марія Підкопай подарували своє зібрання Харкову. Нині воно зберігається в ХХМ.

Усі колекції, про які йшлося вище, — це вже історія. У ХХІ ст. продовжує формування власного зібрання один із найвідоміших колекціонерів Слобожанщини Ілля Якович Лучковський — доктор технічних наук, професор Харківського національного університету будівництва та архітектури, мистецтвознавець, графік. Понад тридцять років він збирає колекцію, яка налічує близько тисячі живописних, графічних та скульптурних творів вітчизняного образотворчого мистецтва ХХ ст.

Початок зібрання було покладено в 1970–1971 рр. під впливом друзів-художників, а особливо — відомого харківського мистця Сергія Луньова. Метою перших серйозних пошуків, як згадує сам колекціонер, було знайти і зібрати роботи забутих і маловідомих харківських художників ХХ ст. [3: 11] Специфіка його колекції полягає в тому, що вона пов'язана з іменами митців, які працювали в Харкові, створюючи новаторську школу. Це — Василь Єрмілов, Іван Іванов, Кузьма Сторожниченко, Олександр Шевченко, Олександр Грот.

Особливо уважно колекціонер вивчав творчість харків'янина Олександра Шевченка, теоретика неопримітивізму й кубізму, що на початку

ХХ ст. навчався в паризьких студіях. Згодом його майстерня користувалася великою популярністю у ВХУТЕМАСі. І. Лучковський зібрав не тільки роботи Шевченка різних періодів творчості [ранні — «Шкільний етюд (балет)», «У саду. Дві дівчини»; 1930–1940-х рр. — «Натюрморт з лимонами» (рис. 4), «Острівець» та ін.], а й твори його кращих учнів: Р. Барта, С. Іжевського, В. Каптерєва, Б. Рибченкова, Т. Шевченко.

Зацікавили колекціонера і видатні вихованці художніх училищ Києва, Одеси, Харкова: Н. Альтман, А. Лентулов, А. Страхов, О. Осмьоркін, О. Тишлер, К. Редько, Р. Рабінович, С. Луньов, І. Іванов, А. Маневич, К. Сторожниченко, М. Ашихман, І. Вакс, П. Шигимага та ін.

Унікальними у колекції Лучковського є твори майстрів, чия творчість тривалий час не визнавала радянська влада, позаяк не втискувалися в рамки офіційної ідеології. У 1970–1980-ті рр., зазначає колекціонер, музеї побоювалися авангардного мистецтва, а йому самому «...порой приходилось выслушивать насмешливые замечания знакомых и близких, не понимавших и не принимавших эту живопись» [2]. І. Лучковський, напевно, відчував себе першовідкривачем, оскільки, шукаючи одних авторів, відкривав інших, забутих або невідомих. «Відновлене завдяки зусиллям І. Лучковського, — це велика знахідка для вчених, матеріал для реконструкції об'єктивної історії образотворчого мистецтва» [6: 19–20]. Підтвердженням тому є твори О. Сапожнікова, К. Зефірова, Г. Федорова, С. Іжевського, Р. Барта та інші з колекції Лучковського.

Дружба пов'язує колекціонера із сучасними харківськими художниками, твори яких поповнюють зібрання («Водовоз» В. Гонтарова, «Трояндовий натюрморт» П. Шигимаги, «Шум гілок» О. Шевцова та ін.)

За жанровим складом особливе місце в колекції посідають портрети. Це твори З. Серебрякової, В. Белаковської, І. Лукомського, Р. Барта, В. Прошкіна, А. Фонвізіна, В. Шухаєва, О. Сапожнікова, А. Софронової, Т. Верховської, З. Анічкової-Сапожнікової, К. Редька, В. Лебедева, М. Безнощенко-Лучковської.

Графічний розділ колекції І. Лучковського складається з творів Н. Альтмана, М. Бланка, І. Іванова, С. Луньова, М. Синякової, А. Страхова. З однією із засновників неопримітивізму в Україні, Марією Синяковою, колекціонер був знайомий особисто.

Колекціонер І. Лучковський не тільки зібрав і врятував від забуття багато творів мистецтва. Він є невтомним дослідником творчості художників, художніх об'єднань 1920–1930-х рр., популяризатором вітчизняного мистецтва. Особливе місце в розвідках колекціонера належить митцям, пов'язаним із Харковом: Л. Крамаренку, З. Серебряковій, О. Шевченку, братам Прошкіним, І. Іванову, В. Єрмілову, К. Сторожниченко, М. Ашихману та ін.

Рис. 1. Одаліска. Завод Міклашевського. З колекції К. Шпектор

Рис. 3. К. Трутовський. Одягають вінок. З колекції С. Давидова

Рис. 2. М. Беркос. Троянди. З колекції С. Давидова

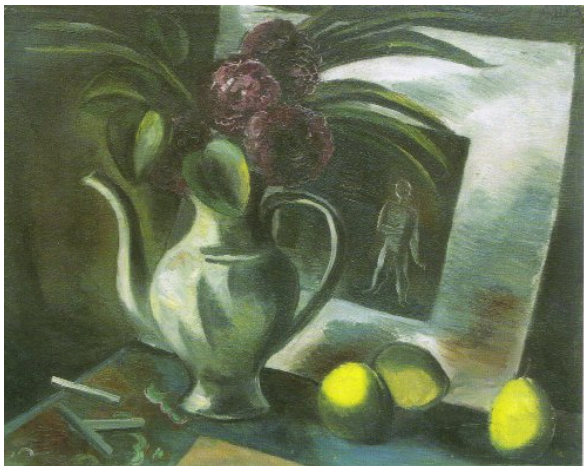

Рис. 4. О. Шевченко. Натюрморт з лимоном.
З колекції І. Лучковського

Рис. 5. Л. Крамаренко. Ранок біля моря.
З колекції І. Лучковського

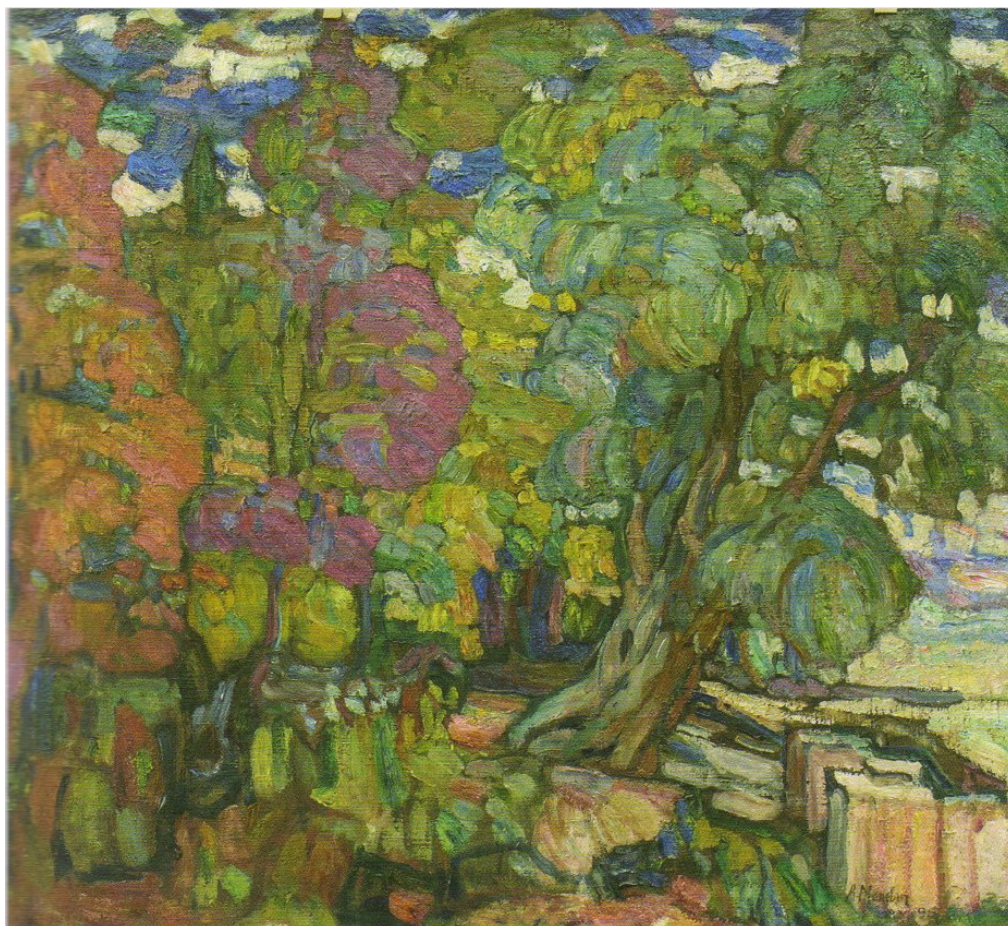

Рис. 6. А. Маневич. Межигірья. Парк восени. З колекції І. Лучковського

Результатом стали авторські публікації про художників, зібраний архівний фонд [1–3].

Своїм обов'язком колекціонер вважає експонування творів мистецтва. Перша виставка творів із колекції І. Лучковського, на якій презентувалась творчість Олександра Шевченка, відбулася 1984 р. в ХХМ. Надалі були виставки в НХМУ, ХХМ, у харківських галереях. Твори неодноразово експонувалися за кордоном: у Польщі, США, Італії, Німеччині, Голландії, Росії.

Висновки з даного дослідження. Колекції П. Гурвиця, К. Шпектор, С. Давидова, Г. Крігер і М. Фрадкіна, О. Підкопая, І. Лучковського, створені за радянських часів, свідчать про розуміння значущості колекціонерами тих чи інших періодів у розвитку мистецтва, художніх шкіл, напрямів, майстрів, окремих пам'яток. Лише окремі зібрання цього часу повністю складаються з творів українського мистецтва (Гурвиць, Давидов). Здебільшого українські живопис, оригінальна графіка і гравюра, декоративно-прикладне мистецтво були складовою великих зібрань. Разом із тим, майже в усіх них наявні твори харківських художників: як найвідоміших і найвидатніших представників кінця XIX — початку XX ст. С. Васильківського, П. Левченка, М. Беркоса, М. Ткаченка, так і сучасних митців. Важливою ознакою колекцій є присутність малознаних і невідомих імен. Твори цих художників мають власну цінність, оскільки доповнюють картину мистецького процесу в регіонах. Збереження в приватних колекціях мистецтва, що не було об'єктом зацікавлення державних установ, акцентує важливу роль колекціонерів у збереженні культурної спадщини.

Колекціонери Слобожанщини радянської доби подібні між собою тим, що збирання було для них не лише метою, а й, можливо, прагненням долучитися до безсмертних справ через пожертвування власних колекцій суспільству. Ці люди являли собою тип збирачів-подвижників XX ст., що зберегли традиції колекціонування на Слобожанщині.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з дослідженням творів українського мистецтва, представлених у зібраннях колекціонерів України сучасної доби.

Література:

1. Лучковский И. Александр Шевченко / И. Лучковский // Слобода. — 1992. — 4 июл.
2. Лучковский И. О выставке моего собрания / И. Лучковский // Время. — 1992. — 3 июл.
3. Лучковский И. О художниках, чья творческая биография связана с Украиной / И. Лучковский // Стенограмма

научовой конференции «Роль частных коллекций в изучении отечественной художественной культуры XX ст. 4–5 вер. 1992, Харьков». — С. 10–17. — Архив відділу сучасного мистецтва ХХМ.

4. Немцова В. Харківська пейзажна школа / Валентина Немцова // Харківська пейзажна школа. Остання чверть XIX — початок XX ст.: альбом / В. Немцова [та ін.]. — К.: Родовід, 2009. — С. 13–55.
5. Петрякова Ф. С. Украинский художественный фарфор (конец XVIII — нач. XIX ст.) / Ф. С. Петрякова; Ин-т мистецтв., фольклора і етнограф. ім. М. Рильського АН УРСР. — К.: Наукова думка, 1985. — 223 с.
6. Пономарьова Л. Е. Про колекцію І. Я. Лучковського / Л. Е. Пономарьова // Роль приватних колекцій у формуванні зібрань художніх музеїв: зб. ст. за матер. міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 11–12 бер. 2005 р. — Х., 2005. — С. 19–20.
7. Філатова М. До питання вивчення українського і російського скла кінця XVII — початку XX ст. на базі збірки декоративно-ужиткового мистецтва Г. Я. Крігер — М. З. Фрадкіна / М. І. Філатова // Музейний альманах: наукові матеріали, статті, виступи, спогади, есе. — Х.: Курсор, 2005. — С. 130–134.
8. Фонд М. Фрадкіна. Фрадкін М. Рукопис статті-некролога, присвячений П. Гурвицю. — Архив ХХМ. Ф. 15, спр. 1.
9. Фонд М. Фрадкіна. Щоденник М. Фрадкіна. — Архив ХХМ. Ф. 15, спр. 1.
10. Эфрос А. Итоги и ожидания. Перспективы русского собирательства / А. Эфрос // Среди коллекционеров. — 1922. — № 1. — С. 14–18.

References:

1. Luchkovskiy I. Aleksandr Shevchenko. Sloboda. 1992. 4 iyul.
2. Luchkovskiy I. O vystavke moego sobraniya. Vremya. 1992. 3 iyul.
3. Luchkovskiy I. O khudozhnikakh, ch'ya tvorcheskaya biografiya svyazana s Ukrainoy. Stenograma naukoivoi konferentsii «Rol' privatnikh kolektsiy u vivchenni vitchiznyanoi khudozhn'oi kul'turi XX st. 4–5 ver. 1992, Kharkiv», pp. 10–17. Arkhiv viddilu suchasnogo mistetstva HNM.
4. Nemcova V. at al. Harkivs'ka pejzazhna shkola. Harkivs'ka pejzazhna shkola. Ostanja chvert' XIX — pochatok XX st. Album. Kyiv: Rodovid. 2009, pp. 13–55.
5. Petryakova F. S. Ukrainskiy khudozhestvennyy farfor (konets XVIII — nach. XIX st.). In-t mistetstv., fol'klora i etnograf. im. M. Ril's'kogo AN URSR. Kyiv: Naukova dumka, 1985. 223 p.
6. Ponomar'ova L. Je. Pro kolekciju I. Ja. Luchkovs'kogo. Rol' pryvatnyh kolekcij u formuvanni zibranykh hudozhnykh muzeiv: zb. st. za mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kharkiv, 11–12 ber. 2005, pp. 19–20.
7. Filatova M. Do pytanja vyvchennja ukrai'ns'kogo i rosijs'kogo skla kincja XVII — pochatku XX st. na bazi zbirky dekoratyvno-uzhytkovogo mystectva G. Ja. Kriger — M. Z. Fradkina. Muzejnyj al'manah: naukovi materialy, statti, vystupy, spogady, ese. Kharkiv: Kursor. 2005, pp. 130–134.
8. Fond M. Fradkina. Fradkin M. Rukopys statti-nekrologa, prysvjachenyj P. Gurvyecu. Arhiv HNM. F. 15, spr. 1.
9. Fond M. Fradkina. Shhodennyk M. Fradkina. Arhiv HNM. F. 15, spr. 1.
10. Jefros A. Itogi i ozhidanija. Perspektivy russkogo sobiratel'stva. Sredi kollekcjonerov. 1922. No. 1, pp. 14–18.